

RIMSKA CESTA IZGINJA

mag. Nikolaj Pečenko

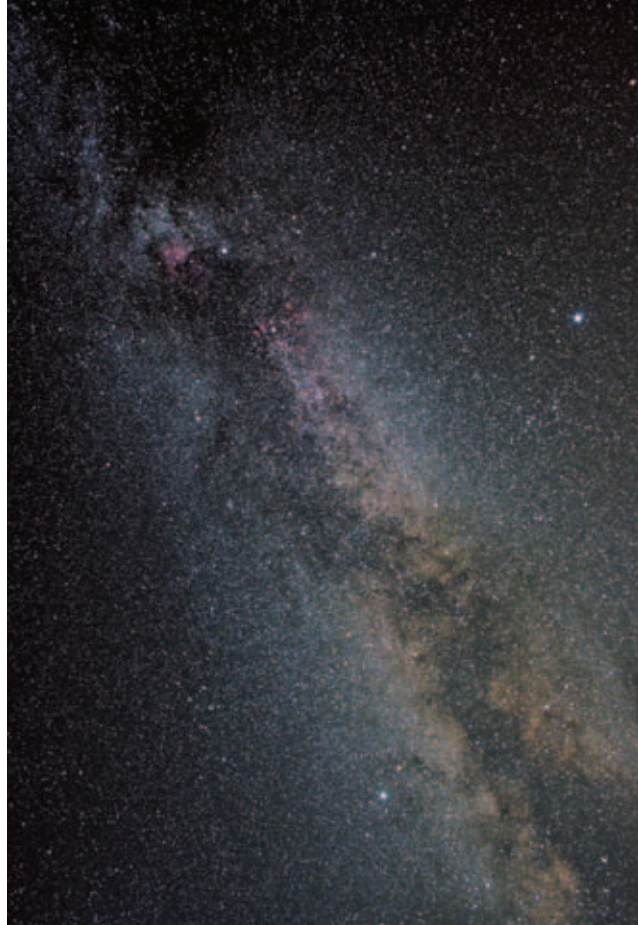
Rimska cesta sicer »izginja« tudi zaradi svetlobnega onesnaženja, saj zaradi njega marsikateri mestni otrok čudovitega srebrnkastega traku, ki se v jasnih nočeh pne prek vsega neba, pravzaprav sploh še nikoli ni videl, a tokrat bom pisal o posledicah nekega drugega, jezikovnega onesnaženja.

Grški bog Zevs je bil znan ženskar. Imel je kopico otrok s številnimi ženskami, tako boginjami kot navadnimi smrtnicami. Ena od slednjih, Alkmene, mu je rodila sina Herakleja, ki ga je Zevs položil na prsi svoje speče žene, boginje Here, da bi se malček napil njenega božanskega mleka in postal nesmrten. Hera se je čez čas zbudila, zgroženo ugotovila, da doji neznanega dojenčka, in ko ga je odrinila s svojih prsi, je curek mleka brizgnil prek neba. Tako je nastal mlečni krog, *kyklos galaktikos* ali krajše *galaxias*, kot so stari Grki imenovali srebrnkast trak na nebu, ki predstavlja naše osvetlje.*

Mlečna sled na nebu je pravzaprav starejšega izvora, kajti še prej so stari Grki in Egipčani v gostem zvezdnem traku videli čredo krav oziroma njihovo mleko. Grško ime so kasneje posvojili številni drugi, zlasti evropski narodi. Rimljani so ga na primer prevedli v *Via Lactea*, kar v latinščini pomeni mlečna cesta, angleški *Milky Way*, ki pomeni isto, pa je prvi zapisal znameniti pesnik Chaucer v 14. stoletju.

Vendar vsi narodi ne vidijo na nebu sledi Herinega mleka. Finci in baltski narodi na primer vidijo ptičjo pot, po kateri naj bi se ptice jeseni selile na jug. Mimogrede, znanstveniki so ugotovili, da se nekatere ptičje vrste pri selitvi resnično orientirajo po njej. Švedi in Norvežani ji pravijo zimska cesta, ker je pozimi bolj vidna. Kitajci, Indijci, Japonci, Vietnamci in številni drugi azijski narodi vidijo nebeško ali srebrno reko. Tajci vidijo pot belega slona, Turki, Arabci in Armenci pa slamnato pot (po armenski legendi naj bi eden od bogov asirskemu kralju ukradel kup slame in jo v hudi zimi prinesel Armencem, po poti pa se mu jo je nekaj razsulo po nebu). Iz turščine so si verjetno izraz sposodili tudi nekateri slovanski narodi na Balkanu, ki naši galaksiji pravijo kumova (botrova) slama. Novozelandski Maori vidijo na nebu dolg kanu, Polinezijci velikega modrega morskega psa, ki žre oblake, Madžari pot bojevnikov, Indijanci iz plemena Čeroki sled psa, ki je ukradel koruzno moko in jo pri begu raztresel po nebu ...

Slovenci na nočnem nebu vidimo rimsko cesto. Izvor in starost našega izraza ni zanesljivo znana, najverjetneje pa smo

Poletna Rimska cesta (Foto: Gašper Kolenc/arhiv astronomske revije Spika)

ga v srednjem veku prevzeli od naših zahodnih sosedov. Renesanci razumnik iz Firenc, Anton Maria Biscioni, je v komentarju enega od Dantejevih del zapisal, da je »večkrat slišal ženske in kmete, da ji rečejo Rimska cesta, *la strada di Roma*«. A že to, da je to moral posebej omeniti, kaže, da prav pogost izraz očitno ni bil in se tudi ni ohranil v splošni rabi. Jakob Grimm je v izčrpni *Tevtonski mitologiji* (1835) zapisal, da Galaksiji tako pravijo tudi v Švici (*Weg uf Rom*) in v slovenščini (*Zesta v Rim*), kar so kasneje nekateri avtorji, na primer Richard Hinckley Allen v leta 1899 izdani knjigi *Imena zvezd in njihov pomen*, napačno navajali kot slovaško ime. Rimska cesta naj bi svoje ime dobila zato, ker so se po njej orientirali romarji na poti v Rim, ali morda zato, ker naj bi po njej potovale duše v nebesa in na tej poti prej obiskale še papeški Rim. Možno bi bilo tudi, da so na naše davne prednike naredile tlakovane rimske ceste tako močan vtis, da so eno še posebno sijajno zagledali na nočnem nebu. Kakorkoli že, Rimska cesta je zanimivo ime, in Slovenci smo edini, ki ga še vedno uporabljamo. A kot kaže, ga morda kmalu ne bomo več. V slovenščino namreč vse pogosteje vdirata izraza Mlečna cesta in Mlečna pot, za kar so v največji meri krivi prevajalci in novinarji, ki tako dobesedno prevajajo angleško *Milky Way*, nemško *Milchstraße*, italijansko *Via Lattea*, francosko *voie lactée* ali recimo holandski *Melkweg*, očitno ne vedoč, da ji po slovensko rečemo Rimska cesta. Zato zlasti v časopisnih novicah, pa tudi v poljudnoznanstvenih prispevkih v različnih revijah in na televiziji, vse pogosteje naletimo na Mlečno cesto ali pot in marsikdo zaradi tega misli, da je to pravilno slovensko ime oziroma vsaj povsem ustrezna sopomenka za Rimsko cesto. Vendar niso krivi samo novinarji in prevajalci. Ko je pi-

sec tega prispevka brskal po spletu, je na primer odkril podiplomski študijski program za pridobitev specializacije s področja fizike – področje izobraževanja, na Fakulteti za naravoslovje in matematiko Univerze v Mariboru, kjer v opisu vsebine predmeta Astrofizika sploh ni omenjena Rimska cesta, ampak samo Mlečna pot. Če tako učijo celo bodoče učitelje in profesorje fizike, smo lahko za usodo Rimske ceste upravičeno zaskrbljeni.

Morda se boste na tem mestu vprašali, ali je Mlečna cesta res tako zelo napačna – še zlasti, če morda tudi sami nič hudega sluteč uporabljate ta izraz. Konec koncev je Mlečna cesta ali pot prav pritrčen izraz in vsaj na prvi pogled zelo slovenski – zakaj bi ga torej ne smeli uporabljati?

Pogled v dve referenčni knjigi, Slovar slovenskega knjižnega jezika in Slovenski pravopis, nam razkrije, da Mlečne ceste ali poti v njiju sploh ni, ampak v obeh najdemo samo Rimsko cesto. Že to bi moral biti dovoljšen dokaz, da je edini pravilen slovenski izraz Rimska cesta in da lahko Mlečno cesto uporabljamo le takrat, ko razlagamo pomen njenega grškega, latinskega ali recimo angleškega imena.

Za vsak primer sem za mnenje povprašal tudi nekatere naše astronome, slaviste in ugledne prevajalce, od katerih sem izvedel marsikaj zanimivega. Na primer, da se tudi v večini starejših slovarskih virov pojavlja samo izraz Rimska cesta, kljub temu pa Mlečna pot ni »izum«^{*} novodobnih prevajalcev iz angleščine. Poleg Rimske ceste jo namreč

omenja že nemško-slovenski slovar iz leta 1860, vendar je v njem označena kot tujka.

Večina astronomov se strinja, da je Rimska cesta edino pravilno ime za ta nebesni pojav in da je Mlečna pot ali cesta zgolj napačen dobesedni prevod, ki ga ne bi smeli uporabljati. Podobnega mnenja je tudi večina drugih vprašanih, s tem da so nekateri jezikoslovci v imenu živosti jezika nekoliko popustljivejši do rabe Mlečne ceste ali poti.

A ne glede na to, ali je izraz Mlečna cesta samo novodobni vsiljivec ali popolnoma napačno uporabljan dobesedni prevod, kdor kaj da na lepoto slovenskega jezika, bi se ga moral, vsaj po skromnem mnenju pisca teh vrstic, v velikem loku izogibati. Rimska cesta je lepo slovensko ime za naše osvetje in prizadevajmo si jo ohraniti, da ne bo postala še ena nepotrebna žrtev jezikovne globalizacije. Skratka, ko bo pri pouku beseda nanesa na astronomijo, le povejte učenkam in učencem, da po slovensko ne rečemo Mlečna pot, ampak Rimska cesta.

* Osvetje je slovenski izraz za velikansko skupino zvezd, ki ji sicer pogosteje s tujko pravimo galaksija. Galaksija je torej oznaka za vsako osvetje, ko imamo v mislih osvetje, v katerem je naše osončje, pa jo kot Galaksijo zapišemo z veliko začetnico ali uporabimo izraz naša galaksija. Pri tem je treba omeniti, da astronomi ločijo med Galaksijo in Rimsko cesto. Prva predstavlja vse naše osvetje, Rimska cesta pa je le njen z Zemlje viden del, torej tisti srebrnkast trak na nebu, v katerem so antični Grki videli sled boginjinega mleka, Slovenci pa rimsko cesto.

Priročnik za opazovanje neba...

Raziskujmo ozvezdja z daljnogledom 10x50 je vodnik po ozvezdijh našega neba.

V prvem delu so na 160 straneh preprosto in ilustrativno predstavljene osnove astronomskih opazovanj, klasične astronomije in astrofizike. Teme v knjigi pokrivajo področja, ki naj bi jih poznal vsak opazovalec, preden se loti raziskovanja nočnega neba. Če o objektu, ki ga opazujemo, ne vemo nič, se hitro zgodi, da ob daljnogledu postane dolgčas. Znanje je tisto, ki poganja domišljijo!

Prvemu delu sledi opis vseh ozvezdij, ki so vidna z naših geografskih širin. Na začetku vsakega ozvezdja je osnovna zvezdna karta, na kratko so opisane najsvetlejše zvezde, bolj podrobno pa dvozvezdja in spremenljivke ter večina nezvezdnih objektov, ki so vidni v daljnogledu 10x50. Ob vsakem opisu je podrobna zvezdna karta z označenimi zvezdami vodnicami. Čeprav se zdi, da je knjiga namenjena začetnikom, pa bodo v njej našli veliko zanimivega in koristnega tudi izkušeni opazovalci. Drugi del je pisan kot priročnik.

cena:
42 €

V knjigi je na 500 straneh podrobno predstavljenih:
69 ozvezdij (vsa, ki so vidna iz naših krajev) z najsvetlejšimi zvezdami; 32 najlepših ali najbolj zanimivih dvojnih zvezd; 31 spremenljivk; 83 razsutih in 30 kroglastih kopic; 11 planetark in 16 meglic; 38 galaksij!

Naročila sprejemamo po pošti na naslov:
Spika, Koprška 94, 1000 Ljubljana
ali po elektronski pošti: spikar@siol.net.
Dodatne informacije o knjigi najdete na:
www.e-spika.si